

Cesta k rovným šancím

10.2.2025 - | Městská část Praha 7

Co znamená Tosara? V romštině to znamená ráno.

Co vás přimělo pracovat v oblasti vzdělávání a sociální integrace dětí?

To šlo nějak přirozeně. V rámci studia romistiky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy jsme jezdili nahrávat romštinu na východní Slovensko. Potkávali jsme tam hodně dětí, které neměly co dělat, a postupně jsme pro ně začali organizovat volnočasové aktivity. Spolužáky pak napadlo uspořádat pro děti z obce Červenica letní divadelní workshop. Abychom na to mohli získat grant, založili jsme na konci roku 2005 naše sdružení. Čtyři roky jsme pak trávili vždycky polovinu léta s dětmi. Po ukončení studií už jsme ale nemohli cestám na Slovensko věnovat tolik času, a tak jsme začali hledat bližší místa působnosti, což nám dávalo i větší smysl. Jsme pražská organizace, ale tehdy nám připadalo, že v Praze je služeb zaměřených na romské děti dostatek. Rozhlíželi jsme se proto po lokalitách v okolí. Nakonec jsme se rozhodli pro Ralsko, kam jsme jezdili asi 10 let na víkendové aktivity, a Slaný. Tam působíme dodnes.

V Česku jsme začali zase s volnočasovkami, brzy jsme ale zjistili, že spousta dětí má výrazné nedostatky ve vzdělávání a školních dovednostech. Postupně jsme proto naše programy směřovali i do oblasti vzdělávání. Pořád se ale věnujeme obojímu.

Proč jste se přesunuli na Sedmičku?

To byla shoda více okolností. Jak už jsem říkala, máme k Praze vazbu, převažující část našich zaměstnanců je odsud. Přesunout jsme se ale rozhodli kvůli našemu předškolnímu klubu, který jsme ve Slaném dlouhou dobu provozovali. V jeden moment to totiž vypadalo, že nebudeme mít do budoucna dostatek klientů – malých dětí, které by klub využívaly. Také to bylo v době covidu, kdy se určitá část rodin, se kterými jsme pracovali, dostala do vážných problémů, závislostí, a z našich programů úplně vypadly. Poslední rok byl navíc klub otevřen nejen pro děti z vyloučené lokality, ale i pro děti z běžných rodin. Chtěli jsme skrze tento inkluzivní koncept naše klienty, kteří neměli nárok na místo ve slánské školce, dostat do smíšeného kolektivu. Nefungovalo to ale tak dobře, jak jsme doufali. Většina majoritních dětí, které k nám přišly, totiž také potřebovala nějakou specifickou podporu. Byla to celkově nejistá doba a měli jsme za to, že v Praze by tenhle koncept mohl fungovat lépe. Už proto, že je tu víc lidí hledajících pro své děti alternativnější vzdělávání, menší kolektivy, respektující prostředí. A samozřejmě jsme věděli o nedostatku míst ve školkách. Tak jsme se nakonec rozhodli pro přesun.

V Praze jsme hledali místo, kde bychom mohli působit, a padaly návrhy jako Praha 3 nebo Praha 14, protože jsme věděli, že tam žije více romských, znevýhodněných dětí. Nakonec vyhrála Sedmička. Hlavně asi díky naší spolupráci s organizací Člověk v tísni, kdy jsme měli možnost navázat na její končící školičku v místním azylovém domě. A roli sehrála i naše dlouholetá kolegyně, které jsme chtěli najít dobře dostupné místo při dojíždění z Kladna. Vtipné je, že nakonec do Prahy kvůli zdoluhavému a nejistému procesu stěhování vůbec nenastoupila. (smích) Ale nelitujeme toho, že jsme tady, naopak. Je tu extrémně vstřícné prostředí.

Samozřejmě nějaký čas trvalo, než se všech 12 míst v našem klubu – který se formálně změnil na dětskou skupinu Tosárka – naplnilo. Děti z rodin v obtížné situaci nebo bez trvalého bydliště jsme nabrali docela rychle. Začali jsme spolupracovat právě s azylovým domem a OSPODem (Orgánem sociálně-právní ochrany dětí, pozn. red.), přes městskou část jsme zapojili i několik ukrajinských

dětí. A ozývají se nám i OSPODy z jiných částí Prahy nebo neziskovky, které vědí o někom, pro koho je školka nedostupná. Trochu déle trvalo etablovat se u rodin, pro něž byla Tosárka volbou spíš než jedinou možností. A poměrně brzy jsme začali na Sedmičce i doučovat, po tom je zdá se nekonečná poptávka.

Jak se Tosara změnila od svého vzniku skoro před 20 lety?

Hodně. Nikdo z nás určitě nečekal, že z toho bude něco víc než jen sdružení spolužáků, kteří si hrají s dětmi. Ušli jsme dlouhou cestu, ale pořád řešíme nějaké věci, u nichž si říkám, že to musí vypadat, jako kdybychom zrovna začínali. (smích) Hodně dlouho jsme se zaměřovali na služby a práci s klienty, a proto tak trochu zaostávaly procesní záležitosti, jako je vnitřní řízení organizace nebo fundraising. To jsou oblasti, které musíme dál rozvíjet. Je pravda, že na neziskové scéně se už o nás ví, a to se odráží i na financování. Ze začátku byl největší úspěch, když jsme dostali několikatisícový grant od nějaké malé nadace. Dnes jsme pravidelně dotovaní z různých státních a evropských zdrojů. Jinak si ale myslím, a doufám, že si pořád udržujeme podobnou veselou a otevřenou atmosféru.

V listopadu jste také zveřejnili sbírku na Darujme.cz na pokrytí školkového pro šest dětí ze znevýhodněného prostředí ve vaší dětské skupině. Peníze se podařilo vybrat a nadace OSF vám částku zdvojnásobila.

Z toho jsme měli velkou radost. Dostali jsme pár velkých darů, které k dosažení potřebné částky velmi pomohly. Povzbudilo mě to v tom, že snad už máme za sebou nějakou historii a také dárce, kteří nás sledují, a když je potřeba, mohou nám pomoci. A hlavně to dokládá, že téma vzdělávání dětí, pro které je předškolní vzdělání těžko dostupné, rezonuje.

Sbírka je ale jenom doplněk našeho financování, jsme stále závislí na dotacích. Bez nich si už ten velký provoz nelze představit. V tom je třeba financování dětských skupin státním příspěvkem fajn, že nabízí alespoň částečnou průběžnou záruku peněz při plnění daných podmínek. Bez příspěvku je to nekonečný kolotoč nejčastěji jednoletých grantů – jen co dostanete peníze na účet, už je musíte vyúčtovat a psát další grant, bez jistoty, že budou peníze na další rok nebo minimálně na první měsíce. Myslím, že víceleté financování by v tomhle neziskovkám hodně pomohlo, aby mohly služby budovat kvalitně a dlouhodobě a nebát se, že když něco rozjedou, možná to s koncem roku skončí. A ještě by se mi líbilo, kdyby se v rámci dotací víc propojila sociální a vzdělávací oblast, na jejichž pomezí se Tosara pohybuje.

Portfolio vašich aktivit je ale ještě bohatší. Kromě dětské skupiny a doučování na Sedmičce máte také poradenství pro rodiče ve Slaném a volnočasové programy...

Ano, snažíme se o co nejkomplexnější podporu dětí, která zahrnuje právě i práci s rodiči. Naši nejnovější službou je ještě včasná péče, terénní program pro rodiče s dětmi do tří let. V něm se snažíme posilovat rodičovské dovednosti, učíme rodiče, jak si s dětmi hrát a komunikovat nebo o ně pečovat, aby se rozvíjely adekvátně svému věku. Zaměřujeme se třeba na pojmenovávání věcí, mluvení na děti nebo prohlížení knížek, ale můžeme také rodinu propojit s pediatrem a podobně. V poslední době nám to přijde jako jedna z našich nejdůležitějších služeb, která může nastartovat další bezproblémový rozvoj. Začít prostě hned v prvních letech života, kdy se děti učí nejlépe a nejvíce.

Tosara je také součástí Platformy pro včasnou péči a vy sama jste členkou její odborné rady. Můžete přiblížit, jak platforma funguje?

Platforma pro včasnou péči sdružuje různé neziskové organizace z celé České republiky a zároveň další odborníky – ředitele mateřských a základních škol, lidi z municipalit a podobně. Je to prostor, kde na pravidelných setkáních sdílíme, co kde funguje směrem k ohroženým dětem, směrem k advokační činnosti v různých obcích nebo krajích. Zároveň má platforma ambici být partnerem ministerstev, dalších střešních organizací i výzkumné sféry a společně prosazovat změny zákonů týkajících se včasné podpory rodin. Tím, že je to zastřešující organizace, má mnohem větší možnosti něco změnit. Obecně je cílem platformy zakotvit dostupné a komplexní podpůrné služby pro rodiny s

děti v co nejnižším věku, aby se ty ohroženější hned zpočátku nepropadaly. Myslíme si, a především jsou na to česká i zahraniční data, že včasná podpora funguje a že náklady a energie na ni jsou mnohem menší než potom při hašení například vzdělávacích potíží dětí v pokročilejším věku. Velkou roli v tom hraje snaha propojit školní, sociální a zdravotní systém, aby péče byla skutečně komplexní už od začátku.

Jaká je současná situace v dostupnosti předškolního vzdělávání pro děti ze znevýhodněných rodin?

To s tím právě souvisí. Pořád je velké množství dětí, které ze vzdělávacího systému vypadávají hned od předškolního věku, mezi dětmi ze znevýhodněných rodin je to nějakých 30 %. Na jejich potíže se přijde až po povinném nástupu do školy, kdy už je řešení těchto problémů obtížnější. Často se jedná o děti, které by podporu potřebovaly nejvíce, protože sama rodina nemá kompetence nebo kapacity je adekvátně podpořit. Většinou jsou to rodiny bez stabilního zázemí, které bydlí na ubytovnách, kde nemají trvalé bydliště. Tím pádem se jejich děti nedostanou do spádové školky. A pokud si rodiny nemohou dovolit soukromé zařízení, děti do školky prostě nechodí. Trvalý pobyt je ovšem jen jednou z bariér, pak jsou tu finance třeba na obědy, špatná orientace některých rodin v tom, jak a kam dítě do školky přihlásit, a další. A přitom zase z výzkumů víme, že pro úspěšný školní rozvoj je aspoň dvouletá docházka do školky klíčová. Poměrně vysoký práh mají pro znevýhodněné rodiny i dětské skupiny. Jednak státní příspěvek automaticky počítá s tím, že všichni rodiče platí školkovné, takže pokud třeba my některým rodinám poplatek odpouštíme, musíme pak shánět peníze jinde, například ve zmíněné sbírce. Pak jsou tu další doklady, které rodiče musí dodat, například potvrzení o vazbě na trh práce nebo potvrzení od pediatra, což ale také pro některé rodiny může představovat velký problém. Měli jsme například rodinu ze severních Čech žijící v Praze, pro kterou bylo nemožné, i přes podporu nejrozličnějších subjektů, potvrzení od pediatra získat. V Praze doktora nenašli a na cestu ke svému lékaři neměli peníze. Ten zase nemohl dát dítěti potvrzení na dálku. Děti se tak do skupiny nemohly zapojit, ačkoliv to potřebovaly ony i máma, která by si tak mohla hledat práci.

Zlepší se to v dohledné době?

To nevím, snad ano. Je k tomu v mnoha ohledech nakročeno. Třeba nedávno zavedené odpuštění poplatků za školku pro rodiny, které pobírají přídavek na dítě, bariéry pro sociálně ohrožené rodiny snižuje. Na druhou stranu ale z některých změn ve školství mateřské školy trochu vypadávají, například pokud se bavíme o podpůrných pozicích, jako je sociální pedagog, se kterým se pro mateřinky myslím nepočítá. Takže bude záležet na tom, jak se k tomu postaví stát, ale i třeba obce. A ostatně i my všichni jako veřejnost. V nedostatečném začleňování znevýhodněných dětí do školek i škol hrají myslím pořád roli i předsudky. Roky slýchám pořád stejné představy o tom, jak se Romové nechtějí vzdělávat, o vině rodičů nebo o tom, že obyvatelé vyloučených lokalit, kteří pobírají dávky, si žijí dobře. Přitom málokdo reálný život a možnosti obyvatel takového prostředí skutečně zná. Ti lidé často platí na ubytovnách nebo v různých pololegálních stavbách i více než tržní nájemné, prostě proto, že nemají kam jít.

Jednou z možných cest, jak se zbavit předsudků, je právě společné předškolní vzdělávání...

Věřím v to. A stojí na tom i koncept naší dětské skupinky. Dokážu pochopit obavy, které lidé mají z neznámého, ale tím spíš je důležitá přímá zkušenost a poznávání lidí, a to oboustranně. Právě proto jsme se rozhodli přejít z předškolního klubu jen pro znevýhodněné děti ke smíšenému kolektivu. Ve Slaném totiž nebyla možnost dostat naše klientské děti do běžných školek, skoro nikdo z nich tam neměl trvalé bydliště a volné kapacity nebyly. Tak jsme si řekli, že prostě musíme nějak zařídit, aby i tyhle děti mohly zažít normální zapojení do společnosti. Protože pokud se dítě poprvé ocitne v klasickém kolektivu až v první třídě, je to hrozně pozdě a je logické, že se pak ve škole cítí úplně ztracené. Z Tosárky, kde je hodně různorodý kolektiv, máme zkušenost, že se děti kamarádí napříč skupinami nebo národnostmi. Je hezké pozorovat, jak se vzájemně obohacují, a vůbec to není tak, že by z toho těžily jen děti z méně podnětného prostředí. Pokud to můžu trochu zobecnit, romské děti

třeba často přinášejí do kolektivu přirozený smysl pro sdílení a spolupráci, což je pro společný život ve školce hodně přínosné. Nejdůležitější je ale podle mě to, že rozmanitost kolektivu buduje normalitu, se kterou pak děti a možná i rodiče jdou dál.

Jak identifikujete potřeby dětí a rodin, kterým pomáháte?

Co se týče kritérií přijetí do služby, ta se liší podle typu programu. Obecně přijímáme každého, kdo nás o pomoc požádá, pokud máme kapacitu. Potřeby se většinou točí kolem rozvoje dětí, podpory ve vzdělávání, ve školní přípravě nebo v komunikaci se školou. A téměř nikdy se nestává, že by nás kontaktovaly rodiny, které naši pomoc nepotřebují. Například u dětské skupiny k nám neplatící část rodin přichází většinou z jiné služby nebo přes OSPOD, což je vlastně naše podmínka. U doučování se zase ožívají se zakázkou školy. Když už s rodinou začneme spolupracovat, sejdeme se a v rámci rozhovorů její potřeby ještě upřesňujeme. Základem je vždycky nejdřív vybudovat důvěru a pak se často objeví ještě i další témata, než s čím třeba dítě škola poslala. U malých dětí zase máme k dispozici diagnostiku předškolní zralosti, na základě které identifikujeme, na čem máme s dítětem pracovat. Většinou pak tvoříme a sledujeme nějaký individuální plán s cíli, v nichž se chce dítě nebo rodič posunout. Posun ale není závislý zdaleka jen na Tosaře, často jsou ty potíže tak komplexní, že je skutečně potřeba, aby se do řešení zapojilo co nejvíc organizací, od školy po pediatra. Když tahle spolupráce nefunguje nebo v ní nějaká složka chybí, což se samozřejmě stává, je mnohem složitější situaci změnit. Lidé se nás často ptají, jestli máme nějaké příklady dobré praxe u dětí z vyloučených lokalit, které prošly podpůrnými službami a nyní studují na střední škole. Bohužel jich zas tolik není a přijde mi, že je to právě i kvůli roztržité podpoře. Každopádně každý malý pokrok nebo jenom to, že se rodina dál nepropadá, je super.

Jaké jsou největší problémy ve vzdělávání dětí ze znevýhodněných rodin?

Jednak jsou to podmínky, ve kterých některé děti vyrůstají a které nejsou pro přípravu do školy a kvalitní vzdělávání ideální. Jsou už to taková klišé, ale kupříkladu stabilita bydlení nebo zázemí skutečně hrají zásadní roli. Představte si, že celá početná rodina bydlí v jedné místnosti a má k dispozici pouze jeden stůl, na kterém se odehrává vše. My například, pokud je to možné, docházíme doučovat děti přímo domů. Někdy je tam ale tolik lidí, že je nemožné se na cokoli soustředit, a přitom děti, které mají ve škole potíže, by toho klidu právě potřebovaly násobně víc. Pak hrají roli finance, například na školní obědy nebo svačiny. A také menší kompetence rodičů, kteří třeba dětem nedokážou pomoci, protože mají sami nižší vzdělání anebo nevědí, jak se s dětmi učit. To souvisí s obecnějším problémem, že v České republice závisí školní úspěšnost mnohem více na sociálním statusu rodiny než jinde. Systém u nás není nastavený tak, aby nerovnosti vyrovnával. Stále jsou i některé školy segregované, s většinou romských dětí. Je toho víc. Vrátila bych se ale na začátek, ke včasné podpoře. Největší problém je podle mě právě v tom, že vzdělávání dětí se začíná pořádně řešit až na základce, kam ty děti ale už chodí nepřipravené z důvodů, o kterých jsme se bavily. Pokud by se všem dostalo podpory minimálně na úrovni školky plus by třeba fungovala větší kooperace mateřských a základních škol, co se týče předávání informací o dětech, část problémů by ubyla.

Jaké systémové změny by mohly zlepšit přístup dětí ze znevýhodněných rodin ke vzdělávání a volnočasovým aktivitám?

Koordinovaná včasná podpora, kterou jsem již několikrát zmínila, je klíčová. Konkrétně by mohl situaci zlepšit dlouho chystaný zákon o ochraně dětí a podpoře rodin, v jehož připomínkování se mimochodem Platforma pro včasnou péči také angažovala. Obsahuje řadu bodů týkajících se propojení zdravotní, sociální a vzdělávací podpory ohrožených rodin, podpůrných pozic na úrovni MŠ, povinnosti zajistit dostatečné kapacity pro předškolní vzdělávání na úrovni obcí a podobně. Aktuálně se taky řeší třeba zavedení pozice sociálního pedagoga mezi pedagogické pracovníky. V Tosaře můžeme porovnávat mezi Prahou 7, kde sociální pedagogové působí, a Slaným, kde socped není, pokud se nepletu, na žádné škole. A připadá nám, že tato pozice je hrozně důležitá jako prostředník mezi dítětem, školou a dalšími subjekty. Někdo, kdo má čas a umí řešit sociální potřeby

žáka, které jsou většinou dost důležité pro úspěšné vzdělávání. Ideální by bylo ji zavést i v mateřinkách.

V tomto prostředí se pohybujete už dlouho. Změnily se v průběhu let vaše názory nebo pohled na některé věci?

Základní přesvědčení, že všechny děti mají právo naplnit svůj potenciál, bez ohledu na to, z jakého prostředí pocházejí, a že jedna z cest k tomu je porozumění, určitě zůstávají. S tím, jak přibývají zkušenosti, výzkumná data a člověk je součástí té diskuze, jsem čím dál víc přesvědčená, že bez včasné a koordinované podpory se pomoc ohroženým rodinám neobejde.

Jana Rejžková vystudovala obory sociologie a sociální politika (FSV UK) a romistika (FF UK), kde byla také založena nezisková organizace Tosara, kterou dnes vede. Dlouhodobě se pohybuje v neziskové sféře v oblasti romské tematiky a rozvoje a vzdělávání sociálně ohrožených dětí, jako projektová manažerka, grantová fundraiserka a pedagožka volného času. Působila také v sociálně-politickém výzkumu. Je členkou odborné rady Platformy pro včasnou péči.

<https://www.praha7.cz/cesta-k-rovnym-sancim>